

Рудницька Ольга Павлівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка

Компенсаційні виплати працівникам, направленим у службові відрядження

Важливе місце у здійсненні трудових правовідносин займає правова конструкція відряджень. У зв'язку з реформуванням трудового законодавства питання надання компенсацій працівникам, направленим у відрядження, потребують додаткового вивчення. Актуальність дослідження проблем направлення працівників у відрядження пов'язано з тим, що врегулювання цього питання у чинному законодавстві залишається недосконалим, окремі норми про відрядження містяться у різних нормативно-правових актах. Крім того, вимагає удосконалення поняття відрядження та ознаки, що характеризують це правове явище.

Питання надання компенсаційних виплат працівникам, направлених у відрядження, досліджували В.С. Венедіктов, В.Г. Ротань, О.С. Пашков, В.І.Прокопенко, С.С. Карінський, Р.З. Лівшиць, А.Ю. Пашерстник, О.І.Процевський). Метою даної публікації є дослідження питання надання компенсаційних виплат працівникам, направленим у відрядження, з метою виявлення недоліків та прогалин у законодавстві, що їх регулює, і надання пропозицій по вдосконаленню цих норм.

У деяких випадках, зумовлених виробничою або організаційною необхідністю, працівники вимушені виконувати свої трудові обов'язки поза місцем постійної роботи, у тому числі за межами населеного пункту, в якому розташовано підприємство, де вони постійно працюють. Поїздки, що мають тимчасовий характер і пов'язані з обов'язком виконувати окремі доручення роботодавця в іншій місцевості, прийнято називати відрядженнями.

Відповідну можливість роботодавець отримує в межах правової конструкції переведення на іншу роботу (ст. 32 КЗпП України). Однак вказана

стаття робить можливим лише переведення працівника в інший структурний підрозділ підприємства або на інше підприємство. Такі можливості далеко не завжди здатні задовольнити потреби роботодавців, які можуть бути зацікавлені і в збереженні трудових відносин з працівником, і направленні його для виконання робіт на інше підприємство одночасно [1, с. 86].

У разі виникнення необхідності у відрядження може бути направлений будь-який працівник незалежно від форми власності підприємства, на якому він працює. Відмова від поїздки у відрядження без поважних причин може бути визнано порушенням трудової дисципліни і на працівника може бути накладено дисциплінарне стягнення. Це не стосується випадків, коли працівники можуть направлятись у відрядження лише за їх згодою. Так, стаття 177 КЗпП України [2] встановлює обмеження направлення жінок, які мають дітей віком від трьох років до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів у відрядження без їх згоди.

Законом України «Про оплату праці» від 23 березня 1995 р. [3] (стаття 12) передбачено, що гарантії та компенсації працівникам в разі службових відряджень є мінімальними державними гарантіями.

Загальною юридичною підставою права працівників, що відряджаються, на компенсації є ст. 121 КЗпП України. Зазначена стаття встановлює право працівників на відшкодування витрат, понесених в зв'язку з направленням у відрядження, а також визначає види таких компенсацій. До них у законодавстві віднесено добові, відшкодування вартості проїзду до місця призначення і назад, витрати з наймання житлового приміщення. Працівникам, які направлені у службове відрядження, оплата праці за виконану роботу здійснюється відповідно до умов, визначених трудовим або колективним договором.

Розкривають зміст статті 121 КЗпП України положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 2 лютого 2011р. [4] (далі – Постанова), що встановлює «граничні норми добових» (п. 1

Постанови), граничну тривалість відрядження (п. б), межі відшкодування інших витрат працівників, а також Інструкції про службові відрядження в межах України і за кордон, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 13 березні 1998 року, у редакції від 17 березня 2011 р. [5] (далі – Інструкція), що деталізує правила вказаної Постанови.

Абзац перший Загальних положень Інструкції формулює визначення поняття службового відрядження як «поїздки працівника за розпорядженням керівника підприємства, об'єднання, установи, організації на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи», встановлює обмеження максимальної тривалості відрядження (п. 5 Постанови). Нормативно закріплені також перелік видів витрат працівників, що підлягають відшкодуванню, порядок і граничні норми такого відшкодування.

Відповідно до підпункту 140.1.7 пункту 140.1 статті 140 Податкового кодексу України [6] вищевказаною Постановою затверджено суми та склад витрат на відрядження осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів.

Ст. 121 КЗпП України встановлює обов'язок роботодавця відшкодувати працівникові витрати з проїзду до місця призначення і назад, а також витрати з найму житлового приміщення і не визначає зміст таких витрат.

Постанова до числа витрат на проїзд відносить також наступні витрати:

- за користування постільними речами в поїздах;
- зі сплати податку на додану вартість;
- страхового збору.

До числа витрат на проживання в готелі включено вартість бронювання номера, витрати з користування телевізором, холодильником і кондиціонером, а також вартість побутових послуг, що надаються готелями (прання, чищення, ремонт і прасування одягу, взуття або білизни).

Працівникам, направленим у відрядження за кордон відшкодовуються виплати щодо оплати службових телефонних розмов (у розмірах, погоджених з керівником); комісійних витрат у разі обміну валюти. Крім того, до таких витрат відносяться витрати на оформлення закордонних паспортів та дозволів на в'їзд (віз).

Побутові послуги в готелях оплачуються як додаткові послуги, що не входять у вартість проживання. Відсутні і які-небудь підстави для включення їх до складу витрат з наймання житла, як вони розуміються в Кодексі законів про працю України. Сказане в повній мірі відноситься і до плати за користування постільними речами в поїзді. Ці витрати виходять за межі вартості проїзду, є платою за надання додаткових зручностей. Тому і вони знаходяться за межами визначених ст. 121 КЗпП як обов'язкові до відшкодування витрат на проїзд до місця відрядження і назад. Такі витрати, враховуючи їх зміст, допустимо було б розуміти як такі, що підлягають відшкодуванню за рахунок окремого вигляду компенсацій – добових.

Наступним видом компенсацій, що встановлений законодавством, є добові. За кожний день перебування працівника у відрядженні, враховуючи вихідні, святкові й неробочі дні та час перебування в дорозі (разом з вимушеними зупинками), йому виплачуються добові в межах сум, затверджених зазначеною вище Постановою. Сума витрат на відрядження, не підтверджених документально, на харчування та фінансування інших власних потреб фізичної особи (добові витрати) в разі відрядження у межах України визначається згідно з наказом про відрядження та відповідними первинними документами виходячи з розрахунку 30 грн. на добу.

Кодекс законів про працю уникає роз'яснення призначення такого виду компенсацій; ця прогалина заповнюється Інструкцією, згідно з якою добові призначені для фінансування особистих потреб працівника, що знаходиться у відрядженні. Поряд із загальними правилами, правові норми Постанови встановлюють і особливості здійснення компенсацій в окремих випадках і окремим категоріям працівників. Сума добових визначається згідно з наказом

про відрядження та відповідними первинними документами. За відсутності наказу добові витрати не виплачуються.

Необхідно було встановити право працівників не на отримання добових за дні приїзду і від'їзду, а на отримання можливості для збору в дорогу і відпочинку після неї, тобто звільнення від роботи в день від'їзду і приїзду. Закріплення такого права є більш доцільним, ніж встановлення права на отримання добових.

Спірні питання між працівником та роботодавцем, пов'язані з розрахунками за відрядження, вирішуються у порядку, визначеному для вирішення індивідуальних трудових спорів, як у позасудовому порядку, так і в судовому порядку. При визначенні строків позовної давності при зверненні працівника до суду з вимогами про стягнення заборгованості по компенсаційних виплатах на відрядження, необхідно враховувати, що ці правовідносини є не цивільно-правовими, а виключно трудовими (ст. ст. 97, 121 КЗпП України), а виплати при службових відрядженнях надаються у межах законодавства про оплату праці. Тому, у відповідності до ч.2 ст. 233 КЗпП України працівник має право звернутися до суду з вимогами про виплату заборгованості за відрядження без обмеження будь-яким строком. Крім того, у відповідності з п.1 ч.1 ст.5 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011р. [7] від сплати судового збору звільняються позивачі за подання позовів про стягнення заробітної плати.

Для покращення правозастосування норм з питань надання працівникам компенсаційних виплат за час відрядження необхідно ст. 121 КЗпП змінити таким чином, щоб чітко розмежовувалися встановлені нею компенсації. Крім того, такі пропозиції важливо врахувати при реформуванні трудового законодавства та прийнятті Трудового кодексу України.

Список використаних джерел та літератури

1. Сонін О.Є. Компенсації за трудовим правом України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Нац. юрид. академія ім. Я. Мудрого. - Х., 2003. – С.86.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

3. Про оплату праці: Закон від 24.03.1995 № 108/95-ВР // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
4. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 1998 року // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п>
5. Про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України і за кордон. Наказом Міністерства фінансів України від 13 березня 1998 № 59 // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98>
6. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010р. № 2755-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
7. Закон про судовий збір від 8 липня 2011 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>